

TÜRKİYE TÜRKÇESİ SES ALFABESİ

Arş. Gör. MUSTAFA ŞENEL

Genel olarak “karşılıklı bilgi alışverişi” olarak tanımlanan bildirişim (*communication*)¹ teriminin sözlük anlamı “iletişim, komünikasyon”²dur. Bilgi dışında başka şeyler de iletildiği için genişletilmiş tanımları da vardır. “Herhangi bir şeyi, belli bir amaç ile, başka bir yere aktarma eylemi.”³ “Bir bilginin, bir niyetin ilkel ya da ergin bir işaret dizgesinden yararlanılarak bir zihinden başka bir zihne ya da bir merkezden bir başka merkeze ulaştırılması”⁴dır. Bildirişimin gerçekleşmesi için bir gönderici bir de alıcının olması gerekir. Alıcı ve verici, bildirişim düzeninde “gösterge” dediğimiz anlam yüklü birimlerden faydalanarak, *bildiri* iletirler. İnsan dili gösterge olarak sözcükleri kullanır. Bunun yanı sıra doğrudan insan sesi ile ilgili olmayan göstergeler de mevcuttur. Kızılderililer arasındaki ‘duman’, Afrika’da tamamlar arasındaki ‘davul sesleri’ gibi görsel ve işitsel göstergelerin yanı sıra kokusal, tadımsal, dokunumsal vb. göstergeler de mevcuttur.

İnsanlar bu göstergeleri kullanıp, bildirişim düzenini kurarak karşılıklı iletişimi sağlarken, belirli araçlar kullanırlar. Karşılıklı konuşma, telefon, telgraf, mektup vb. araçlar gerekli durumlarda özelliklerine göre kullanılacak araçlardır. Bilgi bu araçlarla iletirken gönderici tarafından belirli bir şifrelemeye/kotlamaya tâbi tutulur. Eğer alıcı bu şifreleri çözemezse bildirişim sağlanamaz.

Karşısındaki kişiye/alıcıya duygularını mektupla yazarak ifade eden bir kişi, eğer kişi/alıcı alfabeyi veya okuma yazmayı bilmiyorsa iletişimi sağlayamaz. Alıcı alfabeyi veya okuma yazmayı biliyorsa göndericinin ne demek istediğini anlayacaktır. Kendisi de bildirişim düzeneğiyle aynı veya başka bir araçla duygularını iletacaktır.

İletişimin sağlanabilmesi için bu düzeneğin iki taraflı çalışması gerekir; yani gönderici, mesajını nasıl şifreleyip gönderiyorsa, alıcının gönderdiği mesajı da çözmesi gerekir. Günlük hayatımızda iletişim düzeneğini binlerce kez kurduğumuzu ve iyi bir iletişim sağladığımızı söyleyebiliriz. Fakat özellikle karşımızdakini görmeden yaptığımız konuşmalarda bildirişim biraz aksamakta, gecikmekte hatta yanlış anlaşılmalara bile olmaktadır.

Bir radyo veya televizyon programına telefonla katılan dinleyicinin adı sorulduğunda şöyle bir konuşmaya tanık olabiliyoruz:

*Türk Dili, S.: 600, Aralık 2001, s. 804-810.

¹“Bizde kullanılan *communication* terimi Lât. *communicare*’den gelme olup, sözcük bu dilde ‘genelleştirme, paylaşma, bildirme, gönderme’ gibi anlamlara gelir.” bk. Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, TDK yay., Ankara 1998, 2.baskı, s. 44.

²bk. *Türkçe Sözlük*, C. I, TDK yay., Ankara 1988, s. 185.

³Özcan Başkan, *Bildirişim insan-dili ve ötesi*, İstanbul 1988, s.17.

⁴Doğan Aksan, *age..s. 44.*

- Merhaba
- Merhaba
- Adınız
- İlkin
- Belgin
- Hayır İlkin
- Bilgin
- Hayır İlkin
- İlker
- ...
- Hayır İlkin

Bu konuşma, kelimenin çağrışım değerlerine ve sunucunun yeteneğine (!) göre uzayıp gidebilir.

Bu gibi durumlarda başvurulan bir sistem vardır. *Lütfen isminizi kotlar mısınız?*

Kot nedir? Kotlama nasıl yapılır? Belirli bir sistemi var mıdır?

Kodu⁵ ‘semboller dizgesi’, kotlamayı da ‘semboller dizgesini kullanmak’, diye tanımlayabiliriz. Bildirişimde kotlama ise, bilgi alışverişinde aktarılmak istenilen kelimenin/kavramın ilk harfi ile başlayan bir kelimenin - genellikle kişi veya yer adının- telâffuz edilmesiyle olur. Ör:

Yer adına göre kotlama   Kişi adına göre kotlama

İ	İSTANBUL	İLHAMİ
L	LÜLEBURGAZ	LALE
K	KONYA	KAAN
İ	İZMİR	İLKER
N	NİĞDE	NALAN

Kotlama sistemi özellikle yabancı dillerde kullanılmaktadır. Bu ihtiyaç kelimelerin yazılışı ile okunuşu arasındaki farktan kaynaklanmaktadır. Yazılış ile okunuş arasındaki bu fark, batı dillerinde kotlama alfabelerinin (bundan sonra *ses alfabetesi* diyeceğiz) oluşturulmasına neden olmuştur.

İnternet⁶ üzerinden aldığımız bilgilere göre II. Dünya Savaşından sonra İngilizce esas alınarak hazırlanan ve geliştirilen ses alfabetesinden Amerika, İngiltere, Fransa vb. ülkelerinin de içerisinde yer aldığı Allied Armed Forces (Birleşik Hava Kuvvetleri) adlı askerî kuvvetler faydalanmıştır. Daha sonra Allied Armed

⁵ Bir bilgiyi gösteren semboller dizgesi. bk. *Türkçe Sözlük*, TDK yay., C. II, Ankara 1988, s. 903.

⁶ bk. <http://www.nor.com.au/community/sarc/phonetic.htm> adlı web sayfası.

Forces'in yaptığı bazı küçük değişikliklerle alfabe 1952 yılında NATO ve ICAO⁷ (International Civil Aviation Organization- Uluslar Arası Sivil Uçaklar Birliği) tarafından, 1956 yılında da ITU⁸ (International Telecommunication Union - Uluslar Arası Haberleşme Birliği) tarafından kullanılmıştır.

ULUSLAR ARASI / NATO SES ALFABESİ ⁹			
HARF	KOTLAMASI	ANLAMI	OKUNUŞU
A	ALFA	Yunan alfabesinin ilk harfi	AL FAH
B	BRAVO	Tebrikler	BRAH VOH
C	CHARLIE	Erkek adı	CHAR LEE
D	DELTA	Yunan alfabesinde bir harf, coğrafi terim	DELL TAH
E	ECHO	Ses, yankı	ECK OH
F	FOXTROT	Bir dans adı	FOKS TROT
G	GOLF	Bir oyun adı	GOLF
H	HOTEL	Otel	HOH TELL
I	INDIA	Hindistan	IN DEE AH
J	JULIET	Bayan adı	JEW LEE ETT
K	KILO	Kilogram	KEE LOH
L	LIMA	Peru'nun başkenti	LEE MAH
M	MIKE	Erkek adı	MIKE
N	NOVEMBER	Ay adı	NO VEM BER
O	OSCAR	Erkek adı	OSS CAH
P	PAPA	Baba	PAH PAH
Q	QUEBEC	Kanada	KEW BECK
R	ROMEO	Erkek adı	ROW ME OH
S	SIERRA	Coğrafi terim	SEE AIR RAK
T	TANGO	Bir dans adı	TANG GO
U	UNIFORM	Üniforma, giysi	YOU NEE FORM
V	VICTOR	Erkek adı	VIK TAH
W	WHISKEY	Bir içki adı	WISS KEY
X	X-RAY	Röntgen	SCKS RAY
Y	YANKEE	Amerika'da bir futbol takımının adı	YANG KEY
Z	ZULU	Güney Afrika'da bir kabile	ZOO LOO

Ses alfabeleri ilk önceleri askerî amaçlı daha sonra sivil havaalanlarında da pilotlar ile kuleler arasında yanlış anlaşılmaları ortadan kaldırmak için kullanılmıştır. Bu alfabe, dünyadaki bütün pilotlar ve kuleler arasında kullanıldığı için "uluslar arası" veya "NATO" ses alfabeti olarak da bilinmektedir.

⁷ The Random House Dictionary of The English Language, New York 1987, s. 1017.

⁸ age., s. 947.

⁹ English-German/German-English Dictionary, Vol II, Wildhagen-Héraucourt, Brandstetter Verlag, Wiesbaden 1972.

ALMANCA ¹⁰ SES ALFABESİ			FRANSIZCA ¹¹ SES ALFABESİ	
HARF	KOTLAMASI	ANLAMI	HARF	KOTLAMASI
A	ANTON	Erkek adı	A	ANATOLE
Ä	ÄRGER	Zahmet	B	BRUXELLES
B	BERTA	Bayan adı	C	CAROLINE
C	CÄSAR	Erkek adı	D	DE'SIRE'
CH	CHARLOTTE	Bayan adı	E	EMILE
D	DORA	Bayan adı	F	FRE'DERIC
E	EMIL	Erkek adı	G	GUSTAVE
F	FRIEDRICH	Erkek adı	H	HENRI
G	GUSTAV	Erkek adı	I	ISIDORE
H	HEINRICH	Erkek adı	J	JOSEPH
I	IDA	Bayan adı	K	KİLOGRAMME
J	JULIUS	Erkek adı	L	LE'OPOLD
K	KAUFMANN	Erkek satıcı	M	MARIE
L	LÜDWIG	Erkek adı	N	NAPOLE'ON
M	MARTHA	Bayan adı	O	OSCAR
N	NORDPOL	Kuzey kutup noktası	P	PIANO
O	OTTO	Erkek adı	Q	QU'E'VRAIN
Ö	ÖKONOM	Ekonomist	R	ROBERT
P	PAULA	Bayan adı	S	SUZANNE
Q	QUELLE	Pınar, kaynak	T	TELEPHONE
R	RICHARD	Erkek adı	U	URSULE
S	SAMUEL	Erkek adı	V	VICTOR
SCH	SCHULE	Okul	W	WATERLOO
T	THEODOR	Erkek adı	X	XAVIER
U	ULRICH	Erkek adı	Y	YVONNE
Ü	ÜBERMUT	Çok heyecanlı	Z	ZERO
V	VIKTOR	Erkek adı		
W	WILHELM	Erkek adı		
X	XANTHIPPE	Sokrates'in eşi		
Y	YPSILON	Yunan alfabesinde bir harf		
Z	ZEPPELIN	Zeplin		

'NATO ses alfabesinin, Avrupa'da hava alanlarında, uçak ve otel rezervasyonlarında¹², danışmalarda vb. kişi adlarının yanlış anlaşılabilceği alanlarda kullanılmasına devam edilmektedir. Avrupa'da uluslar arası ses alfabesinin yanı sıra ulusal ses alfabeleri de mevcuttur. Her ulus kendi ulusal alfabesini de bilmektedir. Çünkü bu alfabeler ilkökul yıllarında öğrencilere ders olarak okutulmaktadır. Hem

¹⁰ Der Brockhaus in Zwei Bänden, F. A. Brockhaus, Wiesbaden 1977.

¹¹ bk. <http://www.nor.com.au/community/sarc/phonetic.htm> adlı web sayfası.

¹² IATA (International Air Transport Association - Uluslar Arası Hava Taşımacılığı Birliği) tarafından kullanılmaktadır.

ulusal hem de uluslar arası ses alfabelerini bilen ilkokul öğrencisi bile, gerektiğinde görüştüğü kişiye ismini doğru bir şekilde yazdırabilir.

Ses alfabelerindeki kotlamalarda kullanılan kelimelerin kültürel, tarihî ve ulusal bir değeri ve anlamı olmalıdır ki, herkes tarafından rahatlıkla kullanılabilsin ve anlaşılabilsin. Yukarıda anlamlarını ve okunuşlarını verdiğimiz listelerde de bunu açıkça görebiliyoruz. NATO ses alfabetesinde kullanılan kelimelerin birakın İngiltere ve Amerika'da bilinmesi, neredeyse bütün dünya tarafından bilinen kelimeler olması bu görüşümüzü desteklemektedir Aynı özellik ulusal alfabeler için de geçerlidir. Kullanılan kelimelerin herkes tarafından bilinen, anlaşılan, kullanılan kelimeler olması gerekmektedir.

Harf	Kotlama ¹³	Kotlama ¹⁴	Kotlama ¹⁴	Kotlama ¹⁴
A	Ankara	Ankara	Adana	Adana
B	Bursa	Bursa	Bahkesir	Bursa
C	Ceyhan	Ceyhan	Ceyhan	Cide
Ç	Çankırı	Çankırı	Çorum	Çanakkale
D	Denizli	Denizli	Diyarbakır	Denizli
E	Edirne	Edirne	Edirne	Edirne
F	Fatsa	Fatsa	Fatsa	Fethiye
G	Giresun	Giresun	Giresun	Giresun
H	Hopa	Hopa	Hatay	Hatay
I	Isparta	Isparta	Irmak	Isparta
İ	İzmir	İzmir	İstanbul	İzmir
J	Jale	Jale	Jandarma	--
K	Kayseri	Kayseri	Kastamonu	--
L	Lüleburgaz	Lüleburgaz	Lüleburgaz	Lüleburgaz
M	Manisa	Manisa	Manisa	Malatya
N	Nazilli	Nazilli	Nazilli	Nevşehir
O	Ordu	Ordu	Ordu	Ordu
Ö	Ödemiş	Ödemiş	Ödemiş	Ören
P	Pazar	Pazar	Pazar	Pamukkale
Q	--	--	Quebek	--
R	Rize	Rize	Rize	Rize
S	Samsun	Samsun	Samsun	Sinop
Ş	Şarköy	Şarköy	--	Şirvan
T	Trabzon	Trabzon	Trabzon	Tokat
U	Urfa	Urfa	Urla	Urfa
Ü	Ünye	Ünye	Ünye	Üsküp
V	Van	Van	Van	Van
W	İkive	--	Dubel v	--
X	İkiz	--	Xavier	--
Y	Yalova	Yalova	Yozgat	Yozgat
Z	Zonguldak	Zonguldak	Zonguldak	Zonguldak

Yukarıda verilen Almanca ve Fransızca ses alfabelerindeki kelimeler her Al-

¹³bk. <http://www.geocities.com/SiliconValley/Campus/4400/fonetik.htm> adlı web sayfası.

¹⁴bk. <http://www.nor.com.au/community/sarc/phonetic.htm> adlı web sayfası.

man ve Fransız için mutlaka bir şeyler ifade etmektedir. Ses alfabelerinde dikkati çeken diğer bir özellik, kullanılan kelimelerin çoğunluğunun yer veya kişi adından oluşmasıdır. Her bir harfe karşılık gelen bir yer veya kişi adının olması böyle bir kullanımın yaygınlaşmasını sağlamıştır.

Türkçede de kelimelerin kotlanarak söylenmesi yeni bir olay değildir. Ancak, bu kotlama sırasında kullanılan ulusal bir alfabemizin olmaması, bizleri farklı kelimeleri kullanmaya itmektir. Herkes aklına gelen ilk kişi, yer veya kavram adını kullanarak kotlama yapabiliyor. Çünkü Türkiye’de bu konu ile ilgili yapılmış çalışmalar bulunmamaktadır. Yalnız farklı internet^{13,14} adreslerinde telsiz kullanıcıları arasında kullanılan ortak bir alfabenin varlığını tespit ettik.

Türkiye’de böyle bir alfabenin varlığından haberi olan kişi sayısı çok azdır. Bu ses alfabelerinde kültürel, tarihî ve ulusal bir hatırayı taşıyan kelimelerden ziyade ilk akla gelen kelimelerin kullanıldığı, bu kullanımların da eksik ve yanlış anlaşılmalara sebep olduğu görülmektedir. Çünkü ses alfabesini kullanmaktaki amaç, sadece kısa kelimelerin kullanılması değil aynı zamanda kullanılan kelimelerin zihinlerde aynı çağrışımları uyandırmasıdır. Çanakkale kelimesi ile Çankırı, Konya ile Kayseri vb. kelimelerinin çağrışım değerleri arasında açık bir fark vardır.

Bu listenin kimse tarafından pek bilinmemesi -pek çok telsizci tarafından dahi-, standart bir kullanımının olmaması, böyle bir alfabenin gündeme getirilmesine neden olmuştur. Böylelikle hem böyle bir alfabenin varlığı bilinecek hem de kullanımlar standart bir alfabe üzerinden gerçekleştirilecektir.

Aşağıda teklif edeceğimiz listede, kullanımında yanlış anlaşılma olmayacak ve herkes tarafından bilinen yer (şehir) adlarının kullanılması esas alınmıştır. Ankara, Çanakkale, Rize vb.

Şehir adlarının olmadığı harfler de ise, en çok bilinen küçük yerleşim birimlerinin adları kullanılmıştır. Ceyhan, Perşembe, Üsküdar vb.

Türkiye Türkçesinde kelime başında kullanılmayan ‘Ğ/ğ’ sesi için okunuşu alınırken, ‘J/j’ sesi için de kullanım kolaylığı açısından ülke ismi olan ‘Japonya’ önerilmiştir.

Türkiye Türkçesi alfabesinde olmayan, fakat günlük hayatta bazen gerekli olan seslerden ‘Q/q’ sesi için telâffuz kolaylığı ve yakınlığı bakımından ülke ismi olan ‘Kuveyt’, ‘W/w’ sesi için ‘iki ve’, ‘X/x’ sesi için de ‘ iksir’ kelimesi teklif edilmiştir.

Avrupa’da bazı sözlüklerde de yer alan ses alfabesinin gerekli düzenlemelerle Türk Dil Kurumu tarafından *Türkçe Sözlük ve İmlâ Kılavuzu*’na konması, Millî Eğitim Bakanlığı ve TRT gibi Türkçenin yaygın ve güzel kullanılmasının gerektiği kurumlara önerilmesi, ses alfabesinin kullanımını standartlaştıracak ve yaygınlaştıracaktır.

TÜRKİYE TÜRKÇESİ SES ALFABESİ

HARF	KOTLAMASI
A	ANKARA
B	BURSA
C	CEYHAN
Ç	ÇANAKKALE
D	DENİZLİ
E	EDİRNE
F	FATSA
G	GİRESUN
Ğ	YUMUŞAK G
H	HATAY
I	ISPARTA
İ	İSTANBUL
J	JAPONYA
K	KONYA
L	LÜLEBURGAZ
M	MALATYA
N	NİĞDE
O	ORDU
Ö	ÖDEMİŞ
P	PERŞEMBE
Q	KUVEYT
R	RİZE
S	SAMSUN
Ş	ŞİRNAK
T	TOKAT
U	URFA
Ü	ÜSKÜDAR
V	VAN
W	İKİ VE
X	İKSİR
Y	YOZGAT
Z	ZONGULDAK